

Воробйова Людмила Василівна

*к.е.н., доцент, зав. сектору науково-інформаційних проєктів
Бібліотеки КНЕУ*

ФІЗИЧНА ЕКОНОМІЯ МИКОЛИ РУДЕНКА І МАРКСИСТСЬКЕ ЕКОНОМІЧНЕ ВЧЕННЯ

М.Д.Руденко на засадах нової економіко-філософської системи створив концепцію фізичної економії, яка є суттєвим внеском у розвиток світової економічної думки.

Теоретична концепція М. Руденка викладена автором у збірнику економічних праць «Енергія прогресу: нариси з фізичної економії», що складається з чотирьох нарисів «Енергія прогресу», «Економічні монологи», «Не заглядаючи в святці», «Шлях до хаосу» та трьох статей (1998 р.). Вона знайшла продовження в філософсько-космологічній праці «Гносис і сучасність (Архітектура Всесвіту)» (2001).

У своїх працях М.Руденко формує нову парадигму економічного прогресу, яку протиставляє марксистській. Він виступає з критикою марксизму. Ця критика побудована та засадах фізичної економії. У роботі «Енергія прогресу» автор підкреслює, що ним «розглядається енергетика суспільства, а не політичні аспекти суспільного життя як такі. Ми піддаємо критиці теорію Маркса, але робимо це з погляду політики» [1, с. 82].

Високо оцінюючи К.Маркса як мислителя, М.Руденко висловлює цілий ряд критичних зауважень щодо марксизму. Основне вістря його критики спрямоване проти теорії вартості і додаткової вартості, тобто тих категорій, що становлять, за його словами, «суть теорії Маркса». Критикує М.Руденко й методологічні засади марксизму.

Він піддає критиці діалектичний матеріалізм. Наголошуючи на тому, що людська думка споконвічно «несла діалектику», М.Руденко критично ставиться до спроб філософів пов'язувати діалектичний матеріалізм тільки з чистою гносеологією [1, с. 27].

А додаток до «матеріалізму» К. Маркса і Ф. Енгельса у вигляді епігета діалектичний, – пише М. Руденко: «беззастережно повертає нас до тієї форми суб'єктивного

ідеалізму, яка стоїть десь на рівні ідеології диких народів» [1, с. 373].

Свою економіко-філософську систему М.Руденко будує на засадах синтезу філософії, економіки, космології, математики, фізики та інших наук.

Не визнає М.Руденко і визначення К.Марксом додаткової вартості, як результату експлуатації праці. Він критикує теорію класової боротьби Маркса, який за словами М.Руденка «усе в світі пояснював боротьбою класів – та цьому стояла вся його наука» [1, с. 488].

Між тим, продовжує він, науку про класи «у тому вигляді, в якому вона викладається» не можна розповсюдити на Сонце, зірки, Всесвіт і з її допомогою пояснити походження людини. А «перш ніж виникли класи, мала б з'явитися людина» [1, с. 30].

Не сприймає Руденко марксистської тези про те, що суспільна функція людини починається з праці. «Справжня наука, – пише вчений, – починається не з праці, а з їжі, бо тут вступає в дію тотальний закон Всесвіту – закон збереження й перетворення енергії. Коли ж ви починаєте з праці, людина вилучається з природи взагалі...» [1, с. 488].

М.Руденко і в діяльності людини, і в зміні суспільних формацій вбачає енергетичні чинники. Саме ця ідея лежить в основі його наукової концепції.

Засновниками фізичної економії Микола Руденко вважає фізіократів. Микола Данилович доходить висновку, що потрібно синтезувати теорію фізіократів і трудову теорію. Фізіократи були праві у визначенні абсолютної додаткової вартості, а К.Маркс – відносної. «Отже, хоч би яким чином експлуатувалися робітники, – пише Руденко, – це створює відносну, але не абсолютну додаткову вартість» [1, с. 127]. Він робить висновок, що Маркс під свою теорію як основу підвів політичну класовість, а не фізичну (тобто не виробничо-енергетичну).

Разом з тим, М. Руденко, називає Кене «батьком не політичної, як К.Маркс, а фізичної економії» [1, с. 385]. Він висловлює цікаву думку, що фізіократи заклали основи фізичної економії, а класики, зокрема А. Сміт і Д. Рікардо – політичної. І

якщо політична економія успішно розвивалась, то фізична виявилась майже забутою.

Ідеї фізіократів і праці Подолинського стали основою теоретичної концепції М.Руденка. Він висловлює думку про необхідність поєднання законів природи і суспільного розвитку, яка лягла в основу створеної ним концепції фізичної економії. Ці ідеї викладені Руденком у його праці «Енергія прогресу». Як уже зазначалось, концепція фізичної економії, сформована М.Руденком, основана на тому, що закони для природи і суспільства єдині. Але обґрунтування цих законів не залишається не вирішеною методологічною проблемою ХХІ століття. Разом з тим, актуальність цієї проблеми зростає.

Микола Руденко намагається вирішити її. Він критично переосмислює марксистську економічну теорію, вивчає економічну теорію фізіократів і робить оригінальні висновки щодо впливу енергетичних процесів на розвиток економіки та обґрунтовує нову науку – фізичну економію. Як уже говорилося вище, автор доходить висновку про необхідність синтезу теорії фізіократів і трудової теорії вартості. З синтезу цих двох теорій «повинна народитися єдина економічна теорія», а саме фізична економія [1, с. 500].

В результаті цих роздумів М.Руденко висловлює думку, що для поєднання енергетично-речовинних процесів, які відбуваються в природі з вартісними показниками економічних процесів потрібно розмежувати такі дві окремі науки, як політичну економію та фізичну економію.

Розробляючи теорію фізичної економії, М.Руденко створює наукову систему, яка включає ряд економічних категорій, як таких, що були в науковому обігу, так і сформованих самим автором. Він аналізує вартість, додаткову вартість, капітал, ренту, енергію прогресу та ін.

Руденко не сприймає визначення вартості класиками і К.Марксом. Він виступає проти трудової теорії вартості. Особливо критично ставиться Руденко до визначення Марксом праці як субстанції вартості. Він схиляється до визначення вартості як енергії, джерелом якої є природа [1, с. 44]. Субстанцією вартості у Руденка є космічна енергія [1, с. 55].

Але основну увагу вчений приділяє аналізу додаткової вартості, яку він називає «енергією прогресу». Як відомо у К.Маркса додаткова вартість – це вартість, яка створюється неоплаченою працею найманих робітників, понад вартості їх робочої сили і безкоштовно привласнюється капіталістом. Руденко додаткову вартість («енергію прогресу») визначає з енергетичних позицій і поділяє на абсолютну і відносну.

Енергією прогресу М.Руденко називає саме абсолютну додаткову вартість. Абсолютна додаткова вартість, пише він, це «додаткова енергія Сонця, яку людство використовує для свого прогресу» [1, с. 83].

М.Руденко визначає енергію прогресу як додаткову вартість, джерелом якої є космічне випромінювання, а її здобуття людьми можливе завдяки використанню фотосинтезу. Формування цієї категорії є методологічною базою, на якій побудована світоглядна конструкція фізичної економії, що охоплює як вже існуючі, так і самостійні відкриті вченим категорії і закони.

Здійснюючи порівняльний аналіз фізіократичної теорії Ф. Кене з трудовою теорією вартості, яку започаткували класики А.Сміт, Д.Рікардо і розвинув К.Маркс, М.Д.Руденко виявив суперечності у трактуванні додаткової вартості К.Марксом. Якщо у I томі «Капіталу» додаткова вартість – це результат праці робітника, то в IV томі її визначення схоже з тим, яке дають фізіократи. «Основою абсолютної додаткової вартості – тобто реальною умовою її існування, – пише К. Маркс, – є природна родючість землі, природи, тоді як відносна додаткова вартість ґрунтується на розвиткові суспільних продуктивних сил» [2, с. 430].

Тут, підкреслює М.Руденко, зовсім по-новому визначається субстанція додаткової вартості. Її справжнє джерело міститься не у м'язах людини, а у гумусному шарі землі, зумовлюється її родючістю. А «родючість землі, яка стоїть в основі абсолютної додаткової вартості – це, зрештою, накопичена протягом мільярдів років сонячна енергія» [1, с. 103].

Як уже зазначалось, М.Руденко формує концепцію фізичної економії, у його працях йдеться про єдність природничих та гуманітарних знань.

Слід підкреслити, що висновки, зроблені М.Руденком у його роботах, мають важливе значення у визначенні критерію сталого розвитку. Концепція сталого розвитку повністю відповідає вимогам закону збереження енергії з урахуванням ентропійних процесів у системі «природа – суспільство». Адже екологічно збалансований розвиток, що здійснюється через працю, дає можливість збільшити енергетичний бюджет землі.

На думку М.Руденка, визначальним критерієм сталого розвитку є збільшення нагромадженої на планеті якісної енергії Сонця. Як уже зазначалось, він підтримує тезу С.Подолінського про те, що корисною є тільки праця, яка затримує сонячну енергію на планеті.

Залишається відкритим питання: як підійти до розв'язання цих проблем з боку економіки? Тому що підходи, запропоновані С. Подолінським та М. Руденком, є за своєю суттю еколого-енергетичними підходами. На нашу думку, слід погодитись з думкою Л.Гринів, що реалізованими ці підходи в економіці можуть бути за допомогою «вписання» у них вартісних категорій, наприклад, за рахунок поєднання енергетичних і монетарних цінностей. Головним у цьому напрямі є знайдення відповідних до енергетичних вартісних еквівалентів» [3, с. 56].

Підводячи підсумок, слід відзначити, що М. Руденко не заперечує права на існування політичної економії, але робить висновок про необхідність розвитку фізичної економії. Адже людям притаманна не тільки суспільно-духовна, а й фізична сутність. А політична економія не вирішує фізичні проблеми. Це спрощує економічні знання, робить їх однобокими і неефективними у вирішенні народногосподарських питань. Тому не політизація економічних знань, а підхід до аналізу з позицій природних законів може стати основою ефективного економічного розвитку.

1. Руденко М. Енергія прогресу : нариси з фізичної економії / М. Руденко. – Київ : Молодь, 1998. – 527 с.

2. Маркс К. Теорії додаткової вартості. IV том «Капіталу» / К. Маркс // Твори / К. Маркс, Ф. Енгельс. – Київ : Політвидав України, 1964. – Т. 26, ч. 3. – 639 с.

3. Гринів Л. Екологічно–збалансована економіка: проблеми теорії / Л. Гринів. – Львів, 2001. – 240 с.

Жданова Людмила Леонідівна

д.е.н., професор кафедри загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету

ТЕОРІЯ ВІДТВОРЕННЯ СУСПІЛЬНОГО КАПІТАЛУ: МАРКСИЗМ І КЕЙНСІАНСТВО

Теорія відтворення суспільного капіталу як політекономічна проблема – це проблема нагромадження капіталу, тобто соціально-економічна проблема. Нагромадження капіталу є іманентною формою руху капіталу, що проявляється у зовнішньо відчутній та очевидній формі зростання суспільного багатства, вражаючого величезного нагромадження вироблених товарів.

Дослідження відтворення і нагромадження капіталу К. Маркс, відповідно до свого методу сходження від абстрактного до конкретного, починає з характеристики соціально-економічного сенсу нагромадження як процесу перетворення додаткової вартості у капітал. Лише після цього, досліджуючи кругообірот і оборот капіталу, він формулює проблему відтворення суспільного капіталу: «Питання, яке безпосередньо постає перед нами, полягає в наступному: яким чином капітал, спожитий у процесі виробництва, відшкодовується за своєю вартістю з річного продукту, і яким чином процес цього відшкодування переплітається із споживанням додаткової вартості капіталістами і заробітної плати робітниками?» [1, с. 442]. Таким чином, проблема відтворення суспільного капіталу формулюється як проблема взаємозв'язку складових частин капіталу і взаємовідносин основних класів капіталістичного суспільства.